

Mål/kursplan TONHÖJD Dicken 20200519

Vi söker öka gruppens grundläggande förståelse för det västerländska tonsystemet med dess grumliga underjordiska bastoner som halv- eller heltonsviss sedan höjer sig mot solen likt en gång Ikaros.

Pianot är den karta vi utgår från och en ambition är att överföra så mycket som möjligt av kunskaperna till praktisk tillämpning på respektive huvudinstrument.

Teoretiska moment går hand i hand med motsvarande ljudande övningar på sång, klaviatur och andra instrument.

KROMATISKA SKALOR OCH HELTONSSKALOR

I förstone studeras pianots innanmäte. Att se strängarna utan vidhängande (ofta fördomskopplade) styrtangenter (klaviaturet) gör det lättare att förstå kromatik. Redan i detta skede kan man koppla ihop det eleverna ser i pianot med hur deras huvudinstrument är skapat.

Nästa steg är att titta på mekaniken som leder från strängarna till tangenterna. När vi väl är framme vid att studera klaviaturet blir det nu möjligt att se det utan fördomar: när det handlar om tonhöjd i praktiken är svarta och vita tangenter helt jämställda.

När denna insikt har fått fäste i gruppen är det meningsfullt att lansera klaviaturet som en tonernas suveräna översiktskarta. Inget annat instrument är lika lättbegripligt organiserat. Men vi fortsätter att samtidigt söka kopplingen till respektive elevs huvudinstrument och uppmana till experiment, t.ex. att spela en kromatisk skala på piano såväl som på huvudinstrument.

Med koll på kromatik har man också vad som krävs för att ha koll på heltonsskala. Övning anbefalles på huvudinstrument, piano och gärna med återblick in på strängarna i pianot.

- Kontrollfråga: Hur många kromatiska skalor finns (1)? Hur många heltonsskalor (2)? (Senare i utbildningen kommer vi med samma logiska mönster ev. in på frågan hur många dimskalor som finns) (3).

TONNAMN OCH TANGENTER

Här måste vi först påminna oss om att vita och svarta tangenter har samma värde i den tonala praktiken. Titta i pianot igen! Men när det kommer till tonnamn och notlinjer är det annorlunda - endast de vita har egna. Detta kapitel handlar om att träna på samtliga pianotangenters namn och hur tonerna kan skrivas med noter (normalt i G-klav och med tillfälliga förtecken).

DUR OCH MOLL

Durskalan är den skala som brukar vara starkast etablerad i elevernas gehör varför vi tar den som utgångsskala för förståelsen av skalor. Men först inleds studierna med en mer allmän betraktelse utgående från A moll.

A moll är en bra startskala eftersom den följer alfabetet och har enbart vita tangenter. Nu påpekas för gruppen att dur- och mollskalor ur ett teoriperspektiv har sju toner men att man kanske blir galen om man inte får höra en åttonde. Mitt beslut i frågan: när vi luskar ut

vilka toner som ingår i en skala får ingen ton - oaktat oktavtillhörighet - räknas två gånger. Men när vi sjunger och spelar skalorna så har de åtta toner. Varför?

Jo för att det annars skulle kännas som att bryta ett maratonlopp när det är ett ynka myrsteg kvar!

Sedan spelar vi C durs skala. När gruppen har förstått att toninnehållet i A moll och C dur är samma gäller det att få gruppen att klura ut att den springande punkten är var i skalan det är halva tonsteg och var det är hela - det är skillnaden mellan dur och moll.

(Här kan det möjligen vara motiverat att göra en liten utvikning till skillnaden mellan absolut gehör och relativt, eftersom det trots allt är en tonhöjdsskillnad mellan t.ex. C dur och Ciss dur).

Komna så här långt är gruppen redo att spela durskalor i alla tonarter. Som minnesramsa för durskala uppåt använder vi "Hel Hel Halv, Hel Hel Hel Halv" (understruket = betonat för att få rapparytm i ramsan). Observera att varken hel eller halv sägs på första tonen, då ju inget tonhopp ännu har skett.

På samma vis arbetar vi sedan med moll. Ramsa: Hel Halv, Hel Hel Halv, Hel Hel.

Återvänd till att toninnehållet i C dur och A moll är samma. De är parallellskalor. Hitta andra skalor som utgör parallellpar!

TONARTER

Givet att föregående avsnitt har sjunkit in är det nu vi ska komma in på tonarter och fasta förtecken.

Vi återvänder ofta till pianoabdomen så att vi inte glömmer att det är där inne den egentliga tonvärlden finns, medan själva klaviaturet bara är en anpassad karta. Den korsriklighet som får noterna av en skala i Ciss dur att likna en begravningsplats är bara en teoretisk konstruktion, vars höga krånglighetsgrad sjunker ihop som en sufflé om man helt enkelt trallar skalan och hör att den är precis lika simpel som en skala i C dur.

Kvintcirkel är för tidigt att nämna, vi utgår istället från att titta på klaviaturet: C dur (och A moll) har bara toner med egna tonnamn och notlinjer (ABCDEFGF). F dur har en sänkt ton, Bess dur har två sänkta etc. G dur har en höjd ton, D dur har två höjda etc.

Fasta förtecken. Förtecken kommer alltid i samma ordning. Finns det två förtecken innebär det alltid att man har tagit den tonart som har blott ett förtecken och sedan adderat ett.

Men hur vet man i vilken tonart en melodi går om man inte har fått någon färdigskriven not, utan själv har i uppgift att notera den? (Frågan avser inte här rätten att själv välja tonart genom transponering utan hur man ska avgöra vilken tonart en klingande verklighet ska anses tillhöra). Svar: De melodier vi arbetar med i Musik i kubik är sällan mer invecklade än att de slutar och börjar i låtens grundtonart.

VAR HAR VI KOMMIT NU DÅ? OCH VART SKA VI?

Heltonsskala, halvtonsskala, durskala och mollskala bör gruppen kunna greppa nu - i föreställningsvärld och praktiskt spelande (åtminstone på piano) och sjungande (efter

förmåga - att våga försöka är ett stort steg i sig självt) samt i notskrift.

Kontinuerligt har vi under processen gjort övningar som kopplar ihop de förvärvade kunskaperna med gehöret. Dessa övningar uppfinns ofta i stunden och involverar elevernas uppfinningsrikedom; det är roligt att låta en övning utvecklas åt olika håll som eleverna föreslår.

Intervallträning i motlut? Nej. Men vi kommer att träna oss på att känna igen vanliga intervall upp till oktaven.

VIDARE FORTSÄTTNING

För grupper som hinner längre än vad jag tror är normalt är det möjligt att vi tittar på fler skalor än dur och moll. Det kan också hända att vi berör kvintcirkeln, som har ett oändligt antal kopplingar till dur- och molltonaliteterna och deras förteckensmönster.

Jag ser det som en central uppgift i teoriundervisningen att sörja för att eleverna får en känsla av att "äga" sitt musicerande. Musikteorierna är inte klubbade av en världsdombstol. Många delar i teorin är praktiska och tidssparande att ha lärt sig men tonerna är fria och det är en kick att ägna sig åt musik med övertygelsen att man kan göra vad man vill och att det är värt att testa sig fram. Man får göra egenpåhittade grafiska tecken, man får försöka göra sig förstådd efter eget huvud. Man får göra en låt med både fasta kors och ben, men man ska då kanske vara beredd på att behöva övertala medmusiker att vilja anstränga sig lite extra...

För att främja denna övergripande önskan från min sida försöker jag ofta att lägga upp undervisningen så att det uppstår en lekfullhet i lärsituationen. Till denna avdelning räknar jag sådant som att öppna ett piano för att titta i dess mage, härma varandra och improvisera på olika sätt, komponera, göra sångtexter, göra fortsättningslåtar, leta i naturen eller köket efter saker som låter och använda dem som instrument, kanske sortera dem efter tonhöjd och fastställa tonernas namn. Den enskilt viktigaste företeelsen för att skapa ett sug hos eleven att reflektera över tonernas samband med varandra tror jag är när elevens känsla av vingbärighet som gehörsspelare stärks maximalt. Denna känsla är inte genre- eller instrumentknuten.

Det finns många fördelar med att ha en exakt terminsplanering och i förväg fastlagda mål. Det lite sökande och improviserade arbetssätt som jag så gärna utgår från har vissa risker. En eller annan lektion kan bli misslyckad och i sämsta fall vet ingen, inte ens läraren, vad som är meningen med kursen. Som försvar för arbetssättet finns å andra sidan argument som att man ändå kanske inte hinner lära sig så mycket på en kurs, men att man kan lära sig desto mer utanför kursen om man genom den har skaffat sig en egen drivkraft att styra sig vidare med hjälp av.

Dicken Hedrenius den 19 maj 2020